

GANİMET DEFTERLERİNİ ARAYIŞ MACERASI

Chakib BENAFRİ*

I. Cezayir Eyaletinin Tarihinde Korsanlık Müessesesinin Statüsü

XVI. yüzyılda Barbaros kardeşleri tarafından kurulan Cezayir Ocağı'ndaki Korsanlık müessesesi, Fransız işgaline kadar (1516-1830) devletin politik sisteminde kilit taşı olarak yer almış ve Cezayir eyaletindeki en önemli devlet teşkilatlarından biri olmuştur.⁶ Bilindiği gibi Cezayir şehrinin, Osmanlı döneminde Cezayir'in ya da Orta Magrib'in başkenti olarak seçilmesi, Cezayir'in kaderini değiştirmiş ve böylelikle Cezayir'in yüzü, denize ve bahri faaliyetlere çevrilmiştir. Bunun sonucunda Cezayir, 16 ve 17. yüzyıllarda batı Akdeniz'de güçlü ve uluslar arası itibara sahip bir devlet haline gelmiştir.

Cezayir aslında, bu denizcilik faaliyetlerini, o dönemdeki toplumunun kozmopolit unsurları sayesinde tedarik etmiştir. Gerçekten, denizden gelen ve Cezayir yerli etnik gruplara katılan üç etnik grubun ve bu uluslararası kimliklerin söz konusu denizcilik faaliyetlerinde büyük payı vardır. Bunlar:

a) Bildiğimiz Osmanlı-Türk levandleri (Anadolu ve Ege bölgesinden gelenler)⁷

b) Endülüs diasporası, ya da Gırnata'nın düşüşüyle 1492'de gelen Moriskolar taifesi⁸

* Prof. Dr., University of Algiers, Histoire, Department Member.

6 Cezayir Korsanlık teşkilatı hakkında bkz: Lemnouar Merouche; *Recherche sur l'Algérie à l'époque ottomane, La Course mythe et réalité*, Ed. Bouchène, 2007. Moulay Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne (1516-1830)*, Alger, Enal, 1983. Moulay Belhamissi, *Marine et marins d'Alger (1516-1830)*, 3 cilt, BNA, Alger 1996. Salvatore Bono; *I Corsari Barbareschi*, Torino, ERT, 1964. Pierre Boyer, «Les Renégats de la marine d'Alger», in Romm, 1985, ss. 93-106. Albert, Devoulx, «Le registre des prises maritimes», *Revue Africaine*, 1871-1872. Albert, Devoulx, «La marine de la Régence d'Alger», *R.A.*, 1869, Alger. Sir Godfrey, Fisher, *Barbary Legend, war trade and piracy in North Africa, 1450-1830*, Oxford univ. press, 1957. Henri-Delmas de Grammont, *Histoire d'Alger sous la domination turque (1515-1830)*, Ed. Bouchène, Paris, 2002. Miguel angel de Bunes Ibarra, «Bases et logistica del corso berberisco», *CISC, Cuadernos monograficos*, n 61, Madrid, 2011, pp. 83-102. Emrah Safa Gürkan, «Batı Akdeniz'de Osmanlı korsanlığı ve gaza meselesi», *kebikeç*, 33, 2012, ss. 173-204. Daniel, Panzac, *Les Corsaires barbaresques: la fin d'une épopée, 1800-1820*, Paris, cnrs. 1999. Luis Fernando, Fé Canto, «El corso magrebi en Espana en los anos centrales del siglo XVIII» in *Clio & Crimen*, 11, 2014.

7 Michel Fontenay et Alberto Tenenti, «Course et piraterie méditerranéenne de la fin de moyen âge au début du XIXe siècle», in *course et piraterie, XV.e colloque international d'histoire maritime*, San Francisco, 1975. Aziz Samih Ilter, *Şimali Afrika'da Türkler*, Ist. 1936. Lacoste, L., «La Marine algérienne sous les turcs», *Revue Maritime*, 2, 1931. La Cour, A, *La Marine de la Régence d'Alger avant la conquête*, Paris 1833. Stanley Poole, Lane, *The Barbary Corsairs*, New york, 1901. Tal Shuval, *La Ville d'Alger vers la fin du XVIII e siècle*, Ain-en-Provence, 1994. Emilio Sola, *Un Mediterraneo de piratas, corsarios, renegados y cautivos*, Madrid, 1988. William Spencer, *Algiers in the Age of the Corsairs*, London, 1976. İdris Bostan, «Garp ocaklarının Avrupa ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkileri (1580-1620)», *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 14, 1994.

8 Cezayir'e gelen ve yerleşen Endülüs ve Moriskolar hakkında bkz. Nacereddine Saidouni, *Recueil de recherches sur l'influence ibérique et la présence andalouse en Algérie*, Dar al-Garb al Islami, Beyrou 2003; Brahimi D., *Quelques jugements sur les Maures andalous dans les Régences turques au XVIIIe siècle*, in *R.H.C.M.*, 9, 1970. Mikel de Epalza, *Los Moriscos antes y después de la expulsion. Mapfre*, Madrid, 1992, Idem, «Les Ottomans et l'insertion au Maghreb des andalous expulsés d'Espagne au XVIIe siècle», *R.H.M.* Tunis, 31/32, 1983. Miguel Angel de Bunes Ibarra, «Bases y Logistica del corso berberisco», in *La expulsion de los Moriscos y la actividad de los corsarios norteafricanos*, Instituto de Historia y cultura naval XLI Jomadas de Historia Maritima., Madrid, 2011. Manuel Lomas, Cortés, *Corsarios, patrones y moriscos*, Valencia, 2008.

c) Üçüncü grup ise, Renegat ya da Mühtediler idi. Osmanlı'ya bahriye hizmetlerini ve tecrübelerini sunan olmuştur (Bunlar Avrupa ve Akdeniz bölgesinden gelmiş insanlardır.)⁹

Bu üç etnik grup sayesinde, Cezayir bahriyesi ve Cezayir, bir denizcilik pratik okulu ve en meşhur deniz reislerini yetiştiren bir İslami ve Osmanlı deniz kuvveti haline gelmiştir. Cezayir aynı zamanda, Osmanlı Bahriyesi'nde en üst rütbelere (yani kaptan-ı derya) yol açan bir eyalet olmuştur. Nitekim Barbaros Hayrettin, Kılıç Ali Pasa, Mizomorto, Murad Reis, Cezayirli Hasan Pasa gibi meşhur Osmanlı denizcileri Kaptan-ı Derya rütbesine kadar ulaşmışlardır.

Burada şunu de vurgulamak gerekir; Cezayir eyaleti 1541'de V. Charl'in muazzam Haçlı Seferi'ne karşı elde ettiği büyük zafer sayesinde, bu tarihten 1830'daki Fransız işgaline kadar, Osmanlı arşivinde ve Osmanlı belgelerinde «Cezayir al mahrusa, ve Cezayir dar'ul cihad» unvanını kazanmış ve hatta Cezayir devletinin iktidar sistemine dayanan ideolojik temeli olmuştur.

Bu üç asır boyunca Cezayir'in Osmanlı döneminde geçirdiği süreçlerin önemli kısmını Cezayir milli arşivindeki belgeler sayesinde takip edebiliriz. Bu arşiv üç önemli bölüme ayrılmıştır.

Beylik sicilleri: 342 defterden ibarettir, büyük kısmı Osmanlıca yazılmıştır. Devletin teşkilatı, idaresi ve dış politikasından bahseden defterlerdir.

Beytu'l mal sicilleri: 246 defterden ibarettir, hem Osmanlıca hem Arapça yazılmıştır¹⁰. Cezayir finans ve maliyesi, devletin idaresi ve yerli halk gelirleri, vergi sisteminden bahsetmektedir.

Sicilatu'l mahakimi şeriye: 152 defterden ibarettir, sadece Arapça yazılmış ve Cezayir halkının şer'i meseleleri ve toplumun sosyo-ekonomik hayatını yansıtan evrak ve defterlerdir.

II. Ganimet Defteri Üzerinde İncelemeler

Cezayir Milli Arşivi'nde bulunan Ganimet Defterlerinin (orjinal ismi: Daftar'ul al Ganîyim) Cezayir Korsanlık teşkilatı hakkında en önemli kaynaklardan biri olduğu söylenebilir.¹¹ 1872'de, Fransız işgali döneminde Cezayir Arşivi ve Kütüphanesi'nin müdürü olan Albert Devoulx bu orijinal ve Osmanlıca yazılmış olan defteri Fransızcaya tercüme edip yayınlamıştır.¹² Aynı tarihlerde, meşhur Revue Africaine Dergisi de defterleri 1871-1873'te makale şeklinde yayınlamıştır. Ancak defterlerin yayınlandığı tarihten günümüze kadar, Cezayir eyaletinin korsanlık müessesesini araştırmak isteyenler, sadece Albert Devoulx'ün yayınladığı Fransızca nüshadan yararlanabiliyorlardı. Hatta bazı Cezayirli tarihçiler bu defterin orijinal nüshasının kayıp olduğunu ve Albert Devoulx'ün

9 Batı kaynaklarında bilinen Renegados, Mühtediler'in Mağrib Eyaletlerindeki denizcilik faaliyetleri hakkında bkz: Bartholomé Bennisar et Lucile, *Les Chrétiens d'Allah. L'histoire extraordinaire des renégats XVIe-XVIIe*, Paris, 1989. Pierre Boyer, «Les Renégats de la marine de la Régence d'Alger», in ROMM, 1985, ss. 93-106. Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 2 cilt, Paris, 1866. Pierre, Dan, *Histoire de la Barbarie et ses corsaires*, Paris, 1637. Jacques, Heers, *Les Barbaresques: la course et la guerre en Méditerranée XIVe.-XVIIe siècles*, Paris, 2000. Hess, A. C., *The Forgotten Frontier: History of the sixteenth century Ibero African frontier*, Univ. Chicago, 1978.

10 Cezayir milli arşivindeki Osmanlı tasnif ve belgeleri hakkında bkz; Abdeljelil Temimi, «Sommaire des registres arabes et turcs d'Alger», in *Revue d'Histoire Maghrébine*, sayı. 2, 1979; Aïcha; Gettas, «Les archives des tribunaux juridiques (sijillat al-mahâkim ash-shariyya) et leur importance dans l'étude de l'histoire économique et sociale de la société algéroise-époque ottomane», in *Revue Insaniyat*, Oran, 3, 1997; Isabelle Grangaud, «A propos des archives de l'Algérie ottomane: notes sur le rapport entre condition de production et nature des sources historiques», in *Revue LESC*, Paris, 32, 2008.

11 Orijinal ganimet defteri, Cezayir Beylik arşiv silsilesi, n 5, (1212/1797)'de bulunmaktadır.

12 Albert, Devoulx, *Le registre des prises maritimes, traduit d'un document authentique et inédit concernant le partage des captures amenées par les corsaires algériens*, Ed. Jourdan, Alger, 1872 ayrıca, meşhur *Revue Africaine* dergisinde, makale şeklinde yayınlanmıştır. Bkz: Albert, Devoulx, *Le Registre des prises maritimes*, R.A.N, 85, 86, 86, 87, 1871-1872.

bu defteri bilerek ya da bilmeyerek Fransa'da ortadan kaldırdığını iddia ediyorlardı.¹³ Burada bir noktayı vurgulamak istiyorum, Devoulx her ne kadar kendisi akademisyen ve araştırmacı olarak gayret sarf etmişse de, Osmanlı dönemindeki Cezayir hakkında Fransız tarih literatüründeki pejoratif (küçültücü) bakıştan kendisini kurtaramamıştır. Zaten, söz konusu ganimet defterini incelerken ve tercüme ederken, Osmanlı döneminde Cezayir eyaletinin tam bir akıncı yuvası olduğu görülmüştür. Nitekim defterin son cümlesi «1830'da Fransa Cezayir'i işgal edince, Cezayir Ocağı, korsanlık faaliyetleri neticesinde Hristiyan devletlerine yaptığı kötülük, köklerini kesmiştir ve Hristiyan devletlerine büyük bir hizmet vermiştir.»¹⁴ şeklindedir.

Geçen sene Cezayir Milli Arşivinde, beylik defterlerini incelerken, ganimet defterinin orijinal nüshasının ortaya çıkması büyük bir müjde oldu ve bugün bu defterden yaptığım ilk inceleme ve araştırmanın sonucunu burada sizlerle paylaşmak istiyorum.

Daha önce, belirttiğim gibi, bu defter 1765 ile 1827 yılları arasını kapsayan zengin ve çok detaylı bir resmi defterdir. Ayrıca Cezayir'in denizcilik müessesinin hakkında hemen hemen 62 yıl boyunca zengin ve ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu ilk araştırma sayesinde şu gibi sorulara cevap vermek istiyorum:

XVIII-XIX. yüzyıllarda Cezayir devletinde korsanlık teşkilatının statüsü nedir? Ayrıca bu dönemde Cezayir'deki korsanlık müessesini kim yönetiyor? Bildiğimiz beylik, yani devleti yoksa, özel şahıslar ise kimlerdir? Bunların yanı sıra, Korsanlık faaliyetlerini sürdüren deniz personeli ve etnik grupların oranı nedir?

Ayrıca, XVIII ile XIX yüzyıllarda bildiğimiz korsanlık müessesinin duraklama ya da çıkış dönemine girmesinin sebepleri nedir?

Ganimet defterine göre, Cezayir korsanlarının getirdikleri ganimetlerin muhtevası nedir? Ve bu ganimetlerin paylaşılması bir sisteme ve kanuni bir temele bağlı mıdır?

Ayrıca, ne ölçüde bu müessesenin Cezayir eyaletinin hazinesi için en önemli gelirlerini söylemek doğru olur mu? Yoksa kendi dış politikasında sadece bir diplomatik araca mı dönmüştür?

Cezayir korsanlık müessesinin faaliyetlerini sürdürmek için hangi sosyal gruplar hem Cezayir şehrinde hem de denizde katılmıştır?

XVIII-XIX. yüzyıllarda bu müessesenin materyal ve insan kaynakları ne durumda idi? Ayrıca, bu dönemde Cezayir korsanlık faaliyetlerini hangi deniz sınırları içinde sürdürmek idi?

III. XVIII-XIX. Yüzyıllarda Cezayir Korsanlık Faaliyetlerinde Toplum ve İktidarın Anlayışı

XVIII yüzyılda Cezayir eyaleti, İspanyol filosunun hamleleri karşısında gösterdiği başarı derecesi 1775, 1783-1784 ve en son olarak Vahran şehri (Oran) 1791'de İspanyolların ellerinden alındıktan sonra anlatan son monografi haricinde, denizcilik faaliyetleri hakkında hiç bir monografi ya da el yazması bulunmuyordu.

Aslında, XVIII – XIX. yüzyıllarda Cezayir'de cihad saldırma amaçlı değil daha çok savunma, korunma amacıyla duruma gelmiştir. Halbuki aynı dönemde, Avrupa devletleri bir denizcilik devrimi gerçekleştirdi, bildiğimiz deniz kervanı sistemi uygulamasıyla ticaret filosu korumalı hale gelmiştir ve bu sistemle Cezayir korsan hareketlerinin sahası kısıtlanmış ve zayıflatılmıştır.

13 Lamnour Merouche, a.g.e., 2007, s.299.

14 Albert Devoulx, a.g.e., 1872, s.2.

Cezayir, korsanlık müessesinin filosunu yenilemedi ve korsanlık çekiciliğini giderek kaybetti. Fakat deniz gazileri ta 1830'a kadar devletin kuruluş ve iktidardaki güçleri hakkı kılmak için sebep oldu.

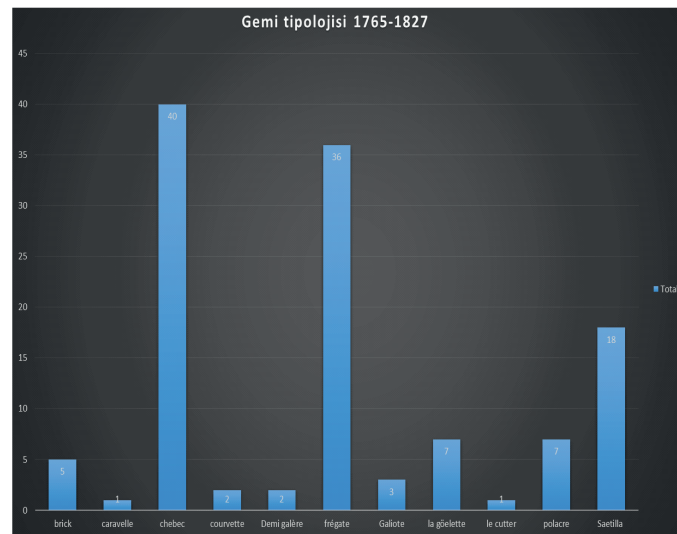
Şimdi, burada şunu vurgulamak gerekir; Cezayir eyaleti dış politikası anlayışına göre, zımnî olarak tüm Avrupa devletleriyle savaş halindeydi ve bir barış antlaşmasının imzalanması ve Osmanlı devletiyle barış halinde olması şartıyla, Batılı devletlere karşı korsanlık faaliyetlerine son vermezdi. Aslında, XVIII. yüzyılda Cezayir bahriyesi eski şanını kaybetmiştir ve korsanlık müessesini artık hem devlete hem topluma zenginleşme direkt katkıda bulunamamış, gelirleri ve payları da azalmıştır. Ayrıca Cezayir filosu ünitelerini modernleştirmiştir. Bab'ul wad'ta ya da Serserl'deki küçük tersaneleri az sayıda küçük gemi inşaatı devam etmiştir. Bunu, Cezayir eyaleti telafi etmek için, ara sıra bazı dost Avrupa devletlerinden gemi siparişi yapardı ya da korsanlık ganimetlerinden elde edilen gemiler oluştururdu.

IV. Cezayir Bahriyesi Teknik Materyali ve Adamları

Öte yandan, incelediğimiz ganimet defteri sayısında, 1765-1827 yıllar arasında Cezayir korsan tairesinin kullandığı gemi tipleri ve sayısını aşağıdaki grafikte açık bir şekilde takip edebiliriz.

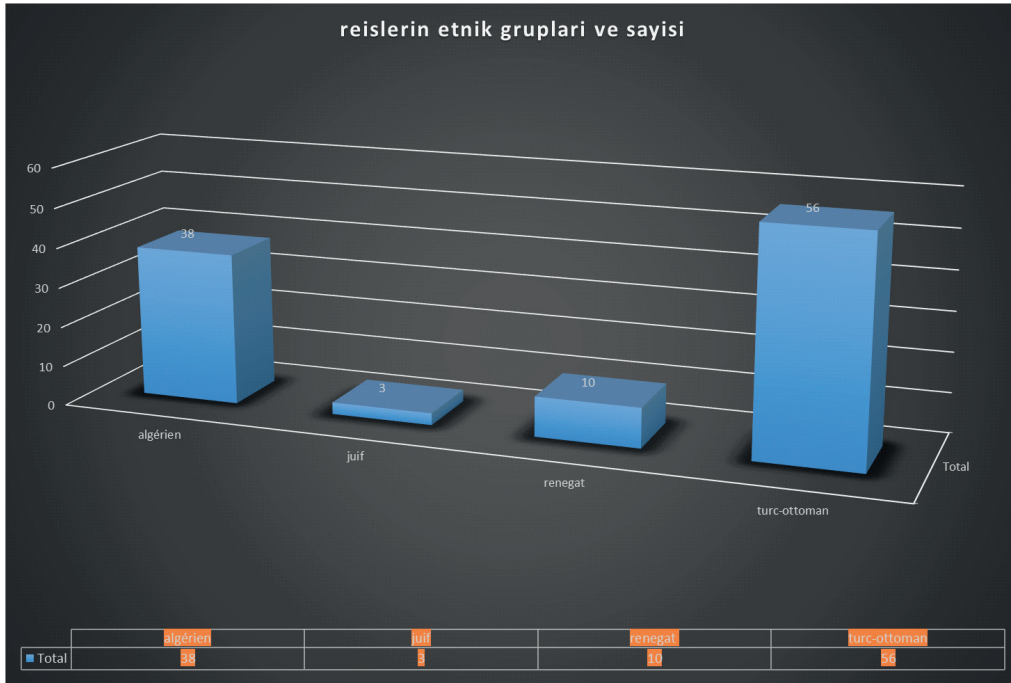
Aslında, bu grafiğe göre, Cezayir reisleri daha fazla sebek (chebec) 40% ve frakate gemileri 36% oranı olarak kullanmışlardır. Bunun yanında, kadirga, bastarda, pergende, Mavna, galion, karavel ve Saetilla gibi tip gemileri kullandığını görmekteyiz.¹⁵ Bunun yanı sıra, Ganimet defteri sayısında 1765-1827 yıllar arasında, Cezayir korsanlık faaliyetleriyle uğraşan reislerin isimleri ve hangi etnik grubundan olduğu konusunda önemli bilgi vermektedir. Aşağıdaki grafiğe göre, gemi reislerin 56%'sı Osmanlı-Türk kökenli reisler idi, Küçük Ömer Reis, Kör Ali Reis, Mustafa Çelebi Reis, Arnavut Hüseyin Reis, Kara Mustafa Reis, Ali Hoca Derviş Reis, Arnavut İbrahim Reis, Morali Ahmed Reis, Osman Reis, Galibolu Reis, Galiyoncu Reis, Kritli Ali Reis, İnce Mehmet Reis, Hassan Parmaksız Reis, Laz Mustafa Reis, Karabuçek Reis, Tekirdağlı Reis, Ali Tatar Reis, Balcı Reis, Bayraktar Reis gibi ünlü reisleri zikredebiliriz.

Ganimet Defterlerine Göre Cezayir Reislerinin Kullandıkları Gemi Tipleri

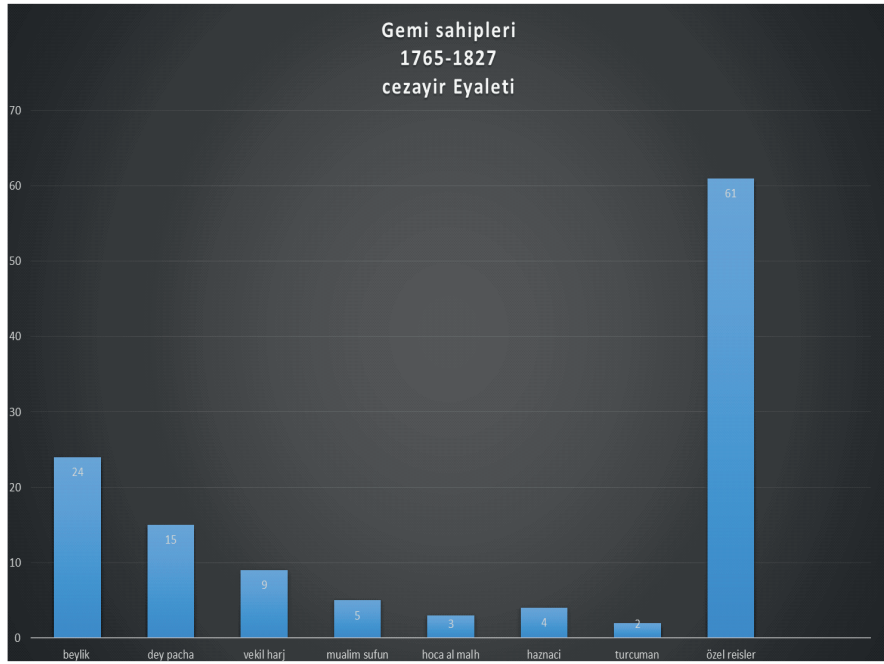

15 Osmanlı döneminde Cezayir bahriyesi tarafından kullanılan gemi tipleri hakkında bkz: Albert Devoulx, «La marine de la Régence d'Alger», R.A., 1899, ss. 384-420; Moulay Belhamissi, a.g.e., 1996, Daniel, Panzac, a.g.e., 1999. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII yüzyılda Tersane-i Amire*, TTK, Ankara, 1992. Albert, Devoulx, *Tachrifat, recueil de notes historiques sur l'administration de la Régence d'Alger*.

Hemen onlar arkasından Cezayirli ya da yerli kökenli reisleri 38% oranında yer almaktadır. Bunlardan, El Magribi Reis, Mohamed Momou Reis, Ben Nefsa Reis, El Arbi Reis, Ben Kerrat Reis, Allouch Reis, Ben Dahman Reis, Mohamed el- Harrar (Pamukçu) Reis, Abbas Reis, Salah al-Jijli Reis, Hamidou Reis gibi meşhur Cezayir asıllı reisleri söyleyebiliriz. Üçüncü grup ise, Mühtedilerden (Renegados) 10% teşkil etmekteydi. En Meşhur mühtedi reislerden, Mami Reis, Mami Kornita Reis, Mustafa Ceneviz Reis, Mustafa Reis al-Ulc (Uludj), Mustafa al-Malti Reis, Ali al-Mayorki Reis, Seyyid Ahmed ben Portugal Reis gibi mühtedi grubu oluşturuyorlardı. Bu değişik korsan taifesi arasında, Yahudi asıllı reislere de rastlayabiliriz. Onlar sadece 3%'ü teşkil eder, örnek olarak, Ben Zerzou Reis, Mohamed Islami Reis, el Hadj Mehdi al-Kerrat Reis, al Hadj Yakoub Reis, Ben Zerman Reis'i zikredebiliriz.

Daha önce söylediğim gibi, Cezayir eyaletinin korsanlık teşkilatı hemen hemen devlete bağlıydı. Zira bu eyaletin kuruluşundan ta XIX yüzyıla kadar önemli gelir kaynağı idi. Fakat Ganimet defteri incelerken, korsanlık gemilerinin hem devlete hem özel reisler ait olduğu anlaşılır. Genelde Cezayir beylik gemileri mürettebat ve silah kapasitesi daha bakımlı ve güçlü idi ve çoğunu fregat ve körvet gemilerinden müteşekkil idi. 1765-1827 yıllar arasında, devlete ait gemi sayısı 24 üniteden ibarettir. Bunun yanında, Cezayir korsanlık faaliyetlerine özel reisler ve armatörlerin gemi sayısı ise 61 ünite idi. Fakat hemen şunu söylemek gerekir, bu özel armatörlerin yanında ve aşağıdaki grafiğe göre, önemli bir korsanlık filosu Cezayir eyaletinin devlet adamlarına ait olduğunu açık bir şekilde görebiliriz. Cezayir dayısı, 15 gemi, vekil al-harc 9 gemi sahibi idi, gemi inşaatı yöneticisi ya da bilenen Muallim al-sufun, 5 tane gemiye sahip idi. Cezayir Eyaleti'nin ikinci önemli adamı, Hazneci ise, 4 tane korsan gemisi sahibi idi. Vazifesi sırasında elde ettiği gelirlerle Tuz hocası da, 3 tane gemiyle korsanlık faaliyetlerine katılmıştır. En son olarak, Beylik tercümanı da, 2 özel gemisiyle korsanlık faaliyetlerine destek veriyordu. Böylece Cezayir Eyaleti yukarıda zikrettiğimiz yıllar arası yaklaşık 123 değişik gemiyle canlı bir korsanlık müessesinin devamını sağlayabilmiştir.

XVIII-XIX yüzyıllarda, Cezayir korsanlarının geografik alanı genelde hem batı ve hem doğu Akdeniz bölgesinde idi. En başta, İspanyol, Portekiz, İtalya devletleri, (Napoli, Ceneviz, Venedik) ve Malta dâhil olmak üzere, ticari gemilerine karşı korsanlık faaliyetlerine devam etmiştir. Fakat zamanla büyük Avrupa devletleri, Fransa, İngiltere, Hollanda gibi, kendi ticaret filolarını Mağribi korsanlarına karşı savunmak ve korumak amacıyla kervan sistemini uygulamışlardır.¹⁶ Bu sistemle Cezayir korsanlık faaliyetleri zaman ve mekan açısından sınırlanmıştır. Ayrıca, zikrettiğimiz büyük Avrupa devletleri bu sistemi sayesinde uluslararası deniz ticaretini hakim ve monopolize bir vaziyete almışlardır. Bu durum karşısında, birçok Cezayir korsan reisi de artık grup halinde korsanlık faaliyetlerine yönelmişlerdir. Bu konuda, incelediğimiz ganimet defteri zengin bilgi vermektedir. Örnek olarak, 4 Aralık 1767’te, Çelebi Reis, Ben Zerwan Reis, Brihmet Boubra Reis ve İbrahim Arnavut, birkaç Portekiz gemisini ganimet olarak Cezayir limanına getirmişlerdir.¹⁷ Başka bir örnek olarak, 26 Haziran 1812’de, Hamidou Reis, Tatar Reis, Ahmet Reis, Mohamed al Harrar Reis, Salih Reis, Kara İbrahim Reis, toplam sekiz korsan teknesiyle dört yüklü Yunanistan (Greko) gemisini elde etmişlerdir.¹⁸ XIX yüzyılda denizden daha fazla ganimet gelirleri Cezayir devletine sağlamak amacıyla reisler grup halinde, Atlantik Okyanusu’na bile çıkıyorlardı. Ganimet defterinin bilgilerine göre, 22 Eylül 1810’da üç adet Cezayir gemisi okyanusa (Bahrul Kebîr) çıkıp, Amerikan, Felemenk, İsveç, Danimarka gemilerine karşı korsanlık faaliyetleri göstermek için emir almıştır.¹⁹

Aslında, ganimet defterinin zengin bilgileri sayesinde, aşağıdaki yaptığımız grafiğe göre, 1765-1827 arasında, Cezayir korsanlarının elde ettiği ganimetleri açık bir şekilde takip edebiliriz. 1770-1771 arasında Norveç-Danimarka’nın, Cezayir Dayısı, Mohamed ben Osman’a zorla bir barış antlaşması kabul ettirmek amacıyla, savaş filosuyla Cezayir şehri ve limanını abluka altında tutmaları neticesinde korsanlık ganimetleri net bir

16 Daniel Panzac. a.g.e., 2005, ss. 148-149. Idem, «La caravane maritime. Marins européens et marchands ottomans en Méditerranée (1680-1830)», *Revue des mondes musulmans et de la méditerranée*, 115-116, Paris, 2004, s. 230. Idem, «Affréteurs ottomans et capitaines français à Alexandrie», *ROMM.*, vol, 32, 1982, ss. 23-38.

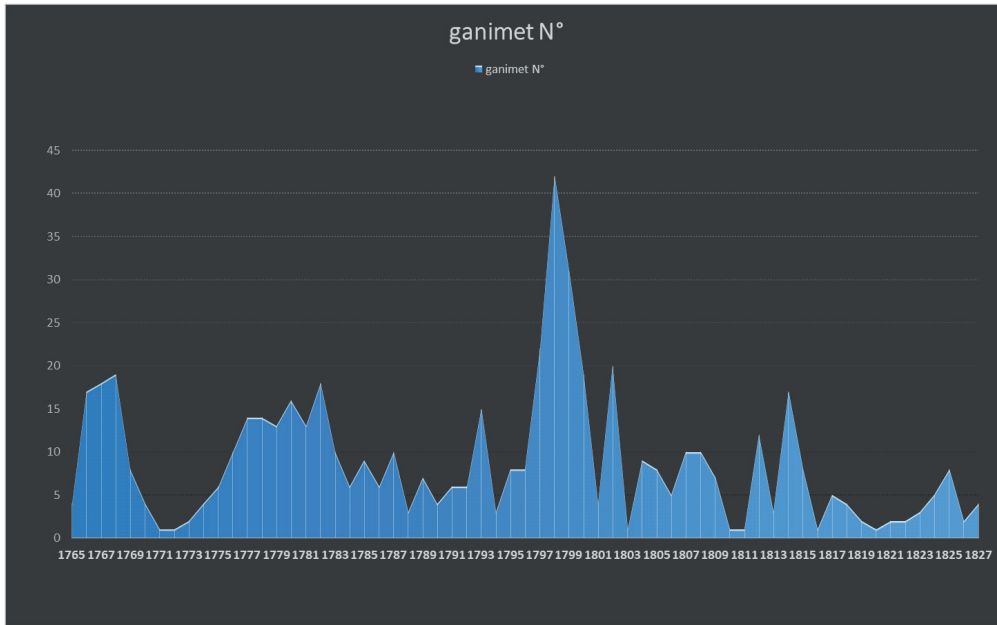
17 Albert, Devoulx, a.g.e., 1872, s. 18.

18 Ganimet defteri, beylik sicili, 15, n: 408. Albert, Devoulx, a.g.e., 1872, s. 94.

19 Ganimet defteri, beylik sicili, 15, No: 416, Albert, Devoulx, a.g.e., 1872, s. 94.

şekilde azalmıştır.²⁰ 1775'te Cezayir eyaleti, İspanyol hamlesine karşı elde ettiği büyük zafer akabinde ve ta Cezayir-İspanyol barış antlaşması imzası tarihine kadar, 16 Haziran 1786, Cezayir korsanları, İspanya kıyı bölgelerine ve Akdeniz'deki ticari filosuna karşı düzenledikleri faaliyetler neticesinde, elde edilen ganimetleri önemli bir ölçüde yükselmiştir. Yeniden ganimet defterinin bilgilerine dayanarak, Cezayir bahriyesi 1791-1801'a kadar önemli sayıda ganimetleri elde etmiş ve 40'tan daha fazla Avrupa devletlerine ait gemiler ganimet olarak Cezayir limanına getirilmiştir. Aslında, grafikte gösterildiği gibi, bu tarihlerde ganimetlerin zirvede olma sebeplerini, şöyle sıralayabiliriz: 1791'de Vahran ve Mersa-kebir'in en son olarak İspanyol ellerinden geri alınması. 1793'te Portekiz devletiyle imzalanan barış anlaşması sayesinde, Cezayir korsanlarının artık daha rahat bir şekilde Cebelitarık'ı geçerek Atlantik Okyanusu'ndaki faaliyetlerini genişletebilmesidir. 1798'de Malta adasının Napolyon tarafından işgal edilmesi ve Malta korsan yuvasına son verilmesi akabinde, Cezayir reisleri Malta'yı güçlü korsan faaliyetlerinden kurtarıp, daha serbest ve rahat bir şekilde doğu Akdeniz bölgesine girebilmişlerdir.

1765-1827 yılları arasında elde edilen ganimet sayısını gösteren grafik

Aslında, grafikte gösterildiği gibi, Cezayir'in korsanlık faaliyetlerinin yükseliş dönemi ta 1815'e kadar devam etmiştir. 1793 ile 1815 yılları arasında Avrupa'da Napolyon savaşının yayılması, Cezayir ve Mağribi korsanlarının önemli bir ölçüde faaliyetlerini ileri götürmeleri ve daha fazla ganimet elde etmeleri için tam uygun bir uluslararası ortam sağlamıştır. 1815'te Avrupa savaşlarının bitmesi akabinde gerek Viyana (1815) ve gerek Aix-la Chapelle kongresinde (1818), kölelik ve korsanlığa son verilmesi konusunda alınan uluslararası karar, Cezayir korsanlık teşkilatı için tam bir darbe niteliğinde olmuştur. Zaten, 26 Ağustos 1816'da, Amiral Lord Exmouth kumandası altında, ortak bir İngiliz-Hollanda savaş filosu Cezayir şehri ve limanını bombaladıktan sonra, Cezayir Dayısı, Ömer Paşa (1815-1817) bu baskı altında şartsız olarak Cezayir'deki tüm Avrupa tutsakları serbest bırakmıştır.²¹ Cezayir eyaletinin uğradığı büyük hasar nedeniyle korsanlık gemileri önemli

20 1770-1771 arasında Danimarka-Norveç devleti Cezayir'e karşı yaptığı hamle ve onun akabinde iki devlet arasındaki ilişkileri hakkında bkz: Torbjorn, Odegaard, *Une paix et amitié perpétuelle, sur le traité de paix entre le Royaume Danemark-Norvège et la Régence d'Alger*, Sinas, Danemark, 2014. Adahl Andreas, *L'Algérie et la Scandinavie pendant les siècles. Course, Commerce et Coopération*, Alger, 2003.

21 Mouloud, Gaid, *L'Algérie sous les Turcs*, Ed. Mimouni, 1991, ss. 176-177; Ahmet toufik al madani, *Muzakirât al hadj Ahmed al cherif al-zahhar (1754-1830)*, Alger, 1980, ss. 124-125.

ölçüde azalmıştır. Sadece 9 gemiden müteşekkil bir küçük filosu söz konusu idi. Bu vaziyeti telafi etmek için, Osmanlı Devleti'ne, elçi olarak al-Haj Ali Arnavut'u göndererek, Sultan II. Mahmud'dan askeri yardım istenmiştir.

Cezayir heyeti, İstanbul'dan olumlu bir şekilde, hem silah ve hem de üç tane gemiyle (1 fergata, 2 kürvet) Cezayir'e dönmüştür.²² Aslında, gerek Cezayir limanında yapılan gemi tamirâtı ve gerek Osmanlı Devleti'nden alınan yardımlar neticesinde, Cezayir bahriyesine canlanma getirmemiştir. Zaten 1827'de Osmanlı-Mısır donanmasıyla birlikte Navarin'de Avrupa müttefik donanmasına karşı uğradığı büyük yenilgi sonucu, artık Cezayir bahriyesi son günlerini yaşamıştır. Bunun hemen ardından, 1828'de Fransız donanması tarafından Cezayir şehri ve limanının abluka altına alınması ve 5 Temmuz 1830'da Fransız ordusunun Cezayir'i işgal etmesiyle birlikte, Cezayir'de 300 yüzyıl süren Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir.

V. Deniz Ganimetlerinin Muhtevası ve Paylaşma Sistemi

Kuşkusuz, ganimet defterinde Cezayir korsanlarının 1765-1815 yılları arasında elde ettikleri ganimetlerin muhtevası defterin içinde yer alan en önemli bilgilerdir diyebiliriz. Ganimetler içinde hem gemi tipleri, değişik mallar ve hem de tutsaklar söz konusu idi. 1766-1792 yılları arasında değişik Avrupa milletlerinden ganimet olarak alınan gemilerin sayısı 245 ünite idi.²³ 1798-1815 yılları arasında Cezayir reislerinin ganimet olarak aldıkları gemi sayısı ise, 211 ünite idi. Başka bir deyişle 1766-1815 yılları arasında ganimet olarak elde edilen toplam gemi sayısı 456 ünite idi. Adı geçen defterin diğer önemli bilgileri ise, ganimet olarak alınan tutsaklar ve değişik mallar hakkındadır. Avrupalı tutsaklar ile ilgili çok ayrıntılı bilgi verilmiyor, çünkü bu tutsaklar hakkında çok detaylı bilgiler başka bir beylik defterine kaydedilmiştir ve burada incelediğimiz konu dışındadır.²⁴

Ganimetlerin muhtevasından en önemli kısım ise, Cezayir limanına ve değişik pazarlarına getirilen ve satılan mallardır. Bunlar gıda malları ve ham mallardan ibarettir. Gıda malları içinde en başta, buğday, arpa, pirinç, nohut, kuru üzüm, bakla, incir, zeytin, yağ, kakao, tuzlu balık (bakalao), beyaz ve kırmızı şeker, tuz, baharat, tuna balığı, kahve, şarap, sirke, gibi mallar sayılabilir. Cezayir korsanlarının getirdikleri ham mallar, genelde Cezayir'de değişik zanaatkâr gruplarının kullandıkları ham maddelerdi. Bunlar pamuk, yün, kereste, mercan, değişik hayvan derileri, sabun, cam, kağıt, demir, turç, barut, mermer, altın ve gümüş, bakır, afyon, mum, kumaş ürünleri, katran, gemi halatları, seramik gibi ganimet muhtevasını zikredebiliriz. Burada, hemen söylemekte fayda var, elde edilen tüm ganimetler Cezayir limanına getirilip satılmıyordu. İncelediğimiz defterin bilgilerine göre, defalarca, korsan reisleri, bu malları daha uygun fiyata satmak amacıyla ya da taze gıda maddelerinin bozulmasına karşı, Tituan (Fas'ta), Tunus, Trablusgarp ve hatta Korsika, Cebelitarık (Gibraltar) ve Livorna limanlarında satıyorlardı.²⁵ Fakat şunu hemen belirtelim, bu gibi diğer Mağribi ya da Avrupa limanlarında satılan mallar ve akabinde elde edilen gelirler ve paralar gemi defterine kaydedilir ve Cezayir şehrine geldikten sonra, ancak hak sahiplerine (gerek devlet, gerekse özel armatörler) paylaşma paylarına göre dağıtılabiliyordu.

Kuşkusuz, ganimet defterinin Cezayir korsanlık müessesesine dair en önemli kısmı, ganimetlerin paylaşma sistemidir. bu ganimetler nasıl paylaşılır ve bu husus hangi kanuni

22 Ahmed Toukif al Madani, a.g.e., 1980, s. 127, Albert, Devoulx, a.g.e., R.A.N, 77, 1869, s. 417-418.

23 Menouar, Merrouche, a.g.e., 2007, ss. 312-313; Daniel Panzac, a.g.e., 2005, ss. 104-107.

24 Cezayir korsanlarının elde ettikleri Avrupalı tutsaklar hakkında, bkz. Daniel, Panzac, a .g.e., 2005, ss. 115-121.

25 Ganimet defteri, s. 344. örnek olarak, Hacı Süleyman Reis, Ben Zerman Reis ve Hassan ve Abbas Reisler tarafından 4 buğday yüklü Napoli gemisi Tunus'ta 18/sefer/1225 h.'de satılmıştır. Aynı sayfada, Numan Reis bir yüklü Napolitan buğday Trablus'ta furuhet olunup, bu tarafta Cezayir'de akçesi geldiğinde hesap olundu. Aynı konuda bkz. Albert Devoulx, a.g.e., 1872, ss. 73-74.

ya da örfi kurallara dayanır ve en son, ne gibi gruplar bu ganimetlerin paylaşımına iştirak ediyorlar, hepsi ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. İlk önce şunu hemen belirtmek gerekir ki tüm ganimetler, ganimet hocası defterinde kayıtlı oluyordu. Liman giderleri ve masrafları ganimet değerine göre değişiyordu. Alınan resmi payları ve gelirleri su tarzda sıralayabiliriz²⁶:

Pençik hakkı.....	5%	Tartıcılar hakkı.....
Gemi gören hakkı.....		Demirleme hakkı.....
Aktarma reisi hakkı.....		Tellalların hakkı.....
Divan hakkı.....		Müslim çavuş hakkı.....
Liman hakkı.....		Yahudi çavuş hakkı.....
Guardina (ya da gözcü) hakkı...		Murabitlerin hakkı.....
Dükkan (depolama) hakkı.....		Sarraflar hakkı.....

Ganimet defterinden anlaşıldığı gibi, devlet hazinesine 5% yanındaki diğer resmi haklar genelde 1%'i geçmezdi ve tersane eminine (vekil-haraj) teslim ediliyordu. Ayrıca bu ganimetlerden 1% ile %2'yi Cezayir şehrindeki ünlü marabitlerinden, Sidi Abdurrahman, Veli Dede, Sidi Saadi, Sidi Boukdûr, Sidi Helâl gibi kişilere ayrılıyordu.²⁷ Ganimetlerin açık attırmayla satılmasıyla, elde edilen paralar, aslında payların sahipleri sayısına ve ganimet değerine göre paylaşılırdı. Ganimet defterinde 1765-1827 yılları arasındaki tüm ganimetlerin gelirleri ve paylaşma sisteminde uygulanan payların hesap ve oranları detaylı bir şekilde yazılmıştır.²⁸ Genelde devlet hazinesine tüm hakları ve vergileri ödendikten sonra, ganimet gelirinin yarısı gemi armatörüne veya gemi reisine veriliyordu. Kalan paylar ise, korsan geminin askeri ve bahri personelinin rütbesine göre paylaşılıyordu. Reisler ganimet değerine ve gemini tipine göre 18, 25 ve hata 45 pay alabiliyorlardı. Yeniçeri ağası, baştopçu, sota reis gibi kişiler 3 pay alıyorlardı.

Levend ve yeniçeri askerler ise birer pay elde edebiliyorlardı.²⁹

Son olarak, burada şunu söylemek gerekir: incelediğimiz ganimet defteri, 18-19. yüzyıllar arasındaki Cezayir korsanlık teşkilatı için en önemli tarihsel kaynaklardan olduğunu yeniden vurgulamak istiyoruz. XVIII. yüzyıl sonuna doğru Cezayir bahriyesi duraklama ve gerileme safhasına girmiştir. XIX. yüzyılda Cezayir ticaret donanması hemen hemen yok diyebiliriz. İktidardaki devlet adamları kendi bahriye filosunu yenilememesine karşın, o dönemde, Avrupa'da gemi ve gemicilik âleminde tam bir devrim yaşanıyordu. Cezayir eski nostaljik imajıyla yaşamaya devam etmiştir. Ayrıca, aynı dönemde, Cezayir Eyaleti için cihadın anlamı saldırı değil, artık savunmaya dönmüştür ve hem devlet ve hem toplum için tek bir anlamı kalmıştı: o da, fedakârlık idi. Zaten, 1828'den itibaren Cezayir limanının Fransız filosu tarafından abluka altına alınması ve hemen ardından, 1830'da Cezayir'i işgal edilmesi, üç asır boyunca süren Osmanlı hâkimiyetine son vermiştir.

26 Ganimet defteri, beylik sicili, n. 5, Albert Devoulx, a.g.e., 1872, ss. 12-13 Menouar, Merouche, a.g.e., 2007, ss. 308-309.

27 Defter Tachrifât: Cezayir Milli Kutuphanesi, el yazması, n. 1649, s. 110. Sakina, Missoum, *Alger à l'époque ottomane, la médina et la maison traditionnelle*, Edisud. 2003, s. 24.

28 Ganimetleri paylaşma sistemi ile ilgili, ekteki örnek olarak verilmektedir.

29 Daniel, Panzac, a.g.e., 2005, ss. 124-126.